

הלכות תפילין סימן כה

ביאורים ומוספים

[ביה"ל ד"ה מי שהוא זהיר]

יְקַל־שָׁפָן אִם יִרְצֶה לְהִתְעַשֵּׂף גַם בְּטִלְיַת־גְּדוּל בְּבֵיתוֹ⁽²³⁾.

23) היינו, שגם לדעת השו"ע עדיף שיתעטף בטלית גדול בביתו, אפילו אם הוא זהיר בטלית קטן. וזה שלא כדעת השו"ע הרב (סעיף ה-ו) שכתב שכיון שיש אומרים שיש להקדים תפילין לציצית, לכן ילבש את הטלית קטן בביתו ויניח תפילין, ובטלית גדול יתעטף בבית הכנסת, כדי שיצא ידי חובת כל הדעות.

[משנ"ב ס"ק טו]

עָקַר הַמְצוּנָה וְקִיּוּמָה תְּלוּיָהּ בְּכַנְיָהּ שֶׁיִּכְבֵּן בְּשַׁעַת קִיּוּם הַמְצוּנָה⁽²⁴⁾ וכו', אֶפְלוּ אִם לֹא פָּנָן רַק לְשֵׁם מְצוּנָה בְּלִבָּךְ יִצְאָה⁽²⁵⁾.

24) וכפי שביאר לעיל (סי' ח ס"ק יט), שאף שבכל המצוות די שיכוון שיעשה לשם ה' שציוה לעשותה יוצא גם לזמן דאמר מצוות צריכות כוונה, כמבואר לקמן (סי' ט ס"ק ז), בתפילין יש לימוד מיוחד למען תהיה תורת ה' בפיך כי ביד חזקה הוציאך ה' ממצרים שיש לכוון את כוונת המצוה, וכן לגבי ציצית וסוכה יש פוסקים שמהם לומדים שיש לכוון בהן את כוונת המצוה.

25) ובדיעבד אם לא כיוון בפירושו בשעת עשיית המצוה לקיימה, כתב לקמן (שם ס"ק י') בשם החיי אדם, שאם מוכח לפי הענין שעשה כדי לקיים את המצוה יצא ידי חובה. והוסיף בביה"ל שם (סי' ד"ה וכן הלכה), שהוכחה זו היא גם על ידי אמירת הברכה או ההכנה למצוה. וראה מה שכתבנו שם.

[משנ"ב ס"ק טז]

לְקִרְוֹת הָאֶרֶבֶע פְּרָשִׁיּוֹת לְאַחַר הַנְּחַת תְּפִלִּין⁽²⁶⁾.

26) ומי שנוהג כן ולא קראן לאחר ההנחה, כתב המחזיק ברכה (קונטרס אחרון סי' לד אות א) שיאמרן אחר 'עלינו לשבח' קודם שמסיר את התפילין.

[משנ"ב ס"ק כא]

מִשׁוּם חֲשֵׁשׁ סִפְק בְּרָכָה לְבִשְׁתָּהּ⁽²⁷⁾ וכו', סְבִירָא לָן לְהִלָּךְ כְּדַעַת רַבְנֵי תַּם⁽²⁸⁾, רַק לְרִוְחָא דְמִלְתָּא לְהוֹצִיא עֲצֻמְנוּ מִיַּדִּי כֹּל פְּקוּדֵי⁽²⁹⁾ נוֹהֲגִין לומר 'בְּרֹךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד'⁽³⁰⁾.

27) ומי שהיה אנוס ולא נודמנו לו תפילין אלא לפני ברכת 'גאל ישראל', כתב לקמן (סי' סו ס"ק מז) שלא יפסיק באמירת 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד'.

ולענין ברכת התפילין כתב שם, שאם לא נודמנו לו תפילין אלא לפני ברכת 'גאל ישראל', יותר נכון שלא יברך אלא ברכת 'להניח תפילין', שהרי בלאו הכי הרבה פוסקים סוברים כן.

28) ולענין עניית אמן על ברכת 'על מצות תפילין', כתב הפמ"ג (א"א ס"ק י') שיש להסתפק בכך. ובביה"ל לקמן (סי' רטו ס"ד ד"ה ואסור) כתב שאם אחד מברך כפי דעה שלא הודחה לגמרי מן הפוסקים אין איסור לענות עליה אמן. ומה שכתב במשנ"ב לקמן (סי' מז ס"ק יב) שלא יענה אמן אחר ברכת 'לעסוק בדברי תורה' מכיון שספק אם היא שייכת לברכת 'והערב נא', ביאר הגר"ח קניבסקי (מאיר עז סי' מז ס"ו אות ז ב) שטעמו הוא כדי שלא לגרום הפסק למברך, שיצטרך להמתין עד לאחר עניית האמן.

29) ואפילו לסוברים שאין צורך בברכה זו, כתב הגרש"ז אויערבך (שו"ת מנחת שלמה ח"ב סי' ד אות ח) שאין המברך עובר על איסור ברכה לבטלה בשוגג, כיון שאין בזה ביזוי כלפי שמיא, אלא אדרבה יש בכך משום ריבוי כבוד שמים.

30) ומי שהפסיק בדיבור מיד לאחר הברכה, כגון שענה עם הציבור לדבר שבקדושה וזכר שלא אמר 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד', כתב הגרש"ז אויערבך (שיח הלכה אות מד והע' ה) שיאמר כן כל עוד עסוק הוא בהנחת התפילין, אולם לאחר שהסתלק מהנחת התפילין, שוב אין מקום לאמירה זו.

ומי ששמע קדיש מיד לאחר הברכה, ועליו לענות עם הציבור 'אמן' והוא שמייה רבה', כתב הגרש"ז אויערבך (שם) שאפשר שיכוון בזה גם כנגד 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד', וכמו שכתב הרמב"ם (פ"ב מהל' שבועות ה"א): "לפיכך אם טעה הלשון והוציא שם לבטלה, ימהר מיד וישבח ויפאר ויהדר לו כדי שלא יזכר לבטלה, כיצד, אמר ה', אומר 'ברוך הוא לעולם ועד' או 'גדול הוא ומהולל מאד' וכיוצא בזה", עכ"ל, ומסתבר שאמירת 'יהא שמייה רבה' באופן זה, עולה לשני החיובים גם יחד.

[ביה"ל ד"ה וטוב]

וְאִין זֶה כְּבָלֵל גּוֹרֵם בְּרָכָה שְׂאִינָה צְרִיכָה, דְּקָא מְקַרְח לְעִשׂוֹת כֵּן מְפָי סְפָקָא דְדִינָא⁽³¹⁾.

31) ומטעם זה כתב במשנ"ב לעיל (סי' ד ס"ק ל) לגבי מי שהיה נעור כל הלילה, שיעשה צרכיו או יטיל מים וישפשף, כדי שעל ידי זה יתחייב לכל הדעות בברכת 'על נטילת ידים' ובברכת 'אשר יצר'. אמנם לגבי הישן בלילה בטליתו, כתב במשנ"ב לעיל (סי' ח ס"ק מב) שלכתחילה אין נכון שכשיקום יפשטנה על דעת שלא ללבשה תיכף ובכך יתחייב בברכה על הטלית, כיון שלדעת הפוסקים הריהו גורם ברכה שאינה צריכה.

[ביה"ל ד"ה פגע]

כֵּן פִּסְק הַש"ס לְקַמְן בְּסִימֵן תְּרַפֵּד קַעֲיָה־קָטָן ד', דִּלָּא קְאָמִירְהֶם⁽³²⁾ וכו', וְכִמָּו שֶׁכֶּתֵב כְּמַעֲשֵׂה־רַב⁽³³⁾.

32) שכתב (הל' ברכות ד"ה כתב ה"ר גרשון) לענין קריאת התורה של ראש חודש טבת, שכיון שיש להקדים את הקריאה של ראש חודש לקריאה של חנוכה, אם טעה והתחיל לקרוא בשל חנוכה, צריך להפסיק ולקרוא בשל ראש חודש, וחובאו דבריו ברמ"א לקמן (סי' תרפד ס"ג). והביא האבודרהם ראייה לדבריו, ממה שקיימא לן לענין תפילין, שאם הקדים תפילין של ראש לתפילין של יד לא יצא, וצריך להניחן כסדר מצוותן, ועל כרחך שיש להפסיק את קיום המצוה כדי לעשות את המצוות כסדרן.

33) וכן כתב בביה"ל לקמן (סי' תכו ס"ב ד"ה במוצאי שבת) בשם הב"ח.

וכן לענין דין קדימת ציצית לתפילין, כתב הרמ"א לעיל (ס"א) שאם היו התפילין מומונת בידו ואין בידו ציצית, אינו צריך להמתין עד שתדומן לו ציצית, אלא מניח את התפילין ולכשיביאו לו ציצית ילבשנה. ובטעם הדבר כתב המשנ"ב שם (ס"ק ז), שאין משהים את המצוה, שאף על פי שיעשה אחר כך את המצוה באופן היותר מובהר, מ"מ מצוה בשעתה חביבה. וראה מה שכתבנו שם.

לג באר הגולה

ז מנחות לו
ח לפרוש נשי"ו
וקריף והנפס"א
והשבת הרשק"א
ט תוספות במנחות
לה וביבאם לג

הלכות תפלין סימן כה

הקדוש-ברוך-הוא (טו) להניח ארבע פרושות אלו, שיש בהם יהוד שמו ויצאת מצרים, על הפרוץ כנגד הלב ועל הראש כנגד המוח, כדי שזכור נסים ונפלאות שעשה עמנו, שהם מורים על יהודו ואשר לו הכח והממשלה בעולמינו ובתהונתנו לעשות בהם כרצונו, וישעבד להקדוש-ברוך-הוא הנשמה שהיא במח ובגם הלב שהוא עקר התאוות והמחשבות, וקנה יזכר הבורא וימעט הנאותיו. 'נהניתי של יד (א) [2] (יז) תחלה (יח) ויברך (ז) [7] 'להניתי (יט) תפלין' ואת-כך נהניתי של ראש, 'והלא יברך כי אם ברכה אחת לשתיים: הגה ויש אומרים לברך על של ראש (כ) 'על מצות תפלין' אפלו לא הפסיק ביקותם (הרא"ש הלכות תפלין) (וכן פשוט המנהג בבני אשכנז שמברכין (ה) [8] שתי ברכות. (כא) *וטוב לומר תמיד אחר הברכה השניה 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד' (מהר"י בן חביב, אגור סימן לו): ו א טאם (כב) *פגע בשל

שערי תשובה

שערי תשובה היטב היה בנה יוכל להעביר על של שפת ולקח את של חל ע"ש. וקם כתב שלדעת האר"י ויל אף שהוא לבוש ט"ס יש ללבש גם סלית-גדול קדם התפלין ע"ש: [2] תחלה. עבתי. ומי שזוהג להניח של"יד ממש וש"י מעמד ברשת האר"י ו"ל, קמב בדרכי נעם שם סיון דלעגן ריגא נמי אין חובה לברך ברשת תפלין מעמד ולכן אינו בראי להסמיר לברך מעמד, שלדעת המקובלים הניחן להיות ממש: [7] להניח. עבתי. כמניא מחי מקרא דמצות ה' ברה, עין בהנהגת חוספת שבת ובשערי-אסור על היותו מ"ש שם ברה לא ובשורית תורף ב"י א א ע"ש: [8] שתי ברכות. עין בה"ט. וכתב במתוקי-ברכה: מי ששעה וברך על תפלין של יד על מצות תפלין יצא, ואם הוא מבני אשכנז אם נזכר קדם ההרוג מקור להניח קדם ההרוג ג"כ ועל של-ראש מקור על

באר היטב

בציצית ותפלין, הרשות בידו לחזר, דמי לנדרי שגונות. וכ"ה בפנות שמה"ט לא היה האר"י מי ראשונים מפני שהם היו משכימים קדם אור הבקר, והוא לא רצה לילך להכניע בלא תפלין. וא"ל ה"ל לצאת מבהכ"נ כשנאיר היום ונהניתי תפלין? י"ל דאדוקי והכי יגמרו הקהל ברכות השחר, לכן מוטב לבטולי האי מקמי האי. וכתב המ"א ונ"ל דצריך הפתח. ועין בתשובת נהלת-שבעה סי' ו (ובספר אליהו רבה מביא בשם כה"ג דאפי' קשיש מבוואות מטנפות וניחם בביתו ויבשה התפלין, וכן משמע בתשובת מ"ע סימן נט ובזהו פ' ואתחנן ופ' שלח-לק: (א) תחלה. עין הר"מ"ע מפאנו סי' קב ובתשובת דרכי-נעם חלק א"ח סי' ג שהאר"ף אם ברכות תפלין צריך להיות מעמד: (7) להניח תפלין. הלמ"ד בג"ש, ל"ח. ועל מצות: יש לברך הנא"ו בפתיח, ל"ח אות נה וכ"כ המ"א, אבל ה"ט"ו כתב בשם אה"י הר"י הלוי שיאמר הנא"ו בחולם לשון רבים דהיי תרי מצות דקאי אמרוהו על של-ראש ושל-יד, דאיכא בשי"ט תפלה של-יד אינה מעבכת של-יד, מוכח מזה דב' מצות הם, דאי הוה מצות א' היו מעבכות זו את זו דקדקו בני ציבור ד' ציעות מ"ש ציעות אחרת, למידין ויחל גבי ציעות מקור מצות ציעות' בפסחת מפני שהן מצוה אחת ובתפלין מקור 'מצות' בחולם שהן ב' מצות. וה"ה נמי אם אין לו אלא של-ראש לבר יברך בפסחת ע"ש: (8) שתי ברכות. עין הל"ט ח"א סי' נד:

באר הגולה

ותפלין, ועל-כן אם איננו זמיר בטלית-קטן מוכרז על-ידיהן ללבש בביתו קדם התפלין השלית-גדול, אבל אם הוא זמיר בטלית-קטן יוכל לצאת כל זה על-ידי השלית-קטן, והשלית-גדול יוכל ללבשו בבית-המקוה, וכל-שכן אם ירצה להתעשר גם בטלית-גדול בביתו⁽²³⁾ [מביאור הגר"א]: * וטוב וכו'. עין בבאור הגר"א פסקת בהמחבר. ובחיושי ר' עקיבא איגר כתב עצה, שיכין בעת ברכת להניח: אם הלכה כש"ט רש"י אני מכין שלא לצאת בברכת להניח על של-ראש, והיי זה קסה ויכול לברך על של-ראש ונאין זה בכלל גורם ברכה שאינה צריכה, דהא מוכרז לעשות כן מפני ספקא דרינא⁽²⁴⁾ ועוד טעמים אחרים כמו שפכת בארצות-התיים; ויזכר קדמו' הילת-תמיד וכפי מה שבאר הפרי-מגדים את דבריו, ובארצות-התיים משמע גם-כן שפסקים לעצה זו, אף בפרי-מגדים ראיתי שפסקים על זה 'נאין לנגח כן', ואולי טעמו כדי שלא ירגיל האדם את עצמו לפקפק אחר מנהגן של יושבאל שנתחדש על-פי שיטות הרבה מהראשונים: * פגע וכו'. עין במשנה ברורה. כן פסק ה"ט"ו לקמן בסימן הרפ"ו סצ"ד-קטן ד, ודלא כאבודרהמ⁽²⁵⁾, והעיקרו הנאין ר' עקיבא איגר בחיושי, וכן פסק הפרי-מגדים, וכן מוכח ללאור מה מדברי הגר"א שם בסוף סימן תרפ"ד שם בסוף סעיף ג, שצ"ע שם על דין הרמ"א שהגם דאין משגיחין בתנקה, ולא כתב טעם האבודרהמ בעצמו [שהובא במגן-אברהם שם], שמע מנה דבתפלין אם עבר ונהניתי של-ראש אין צריך לסלקו. ובארצות-התיים ראיתי שמצדו לפסק באבודרהמ, משום דהתחלה עשה עברה ועבר על מה שאמרו הכל שבין ענינא יהיו שמים, על-כן צריך עמה לתמן ולהניח כדיון. ולא נהירא דהלא באמת קמיא לן דהשל-יד אינו מעבכ של-ראש, הרי דבעצם קים בנה השל-ראש מצותו רק דלא קים המצוה בתקנה, ואין לומר דיסלק השל-ראש ויחזור ויניחו ויקים עמה בתקנה, זה אינו, דהלא בכל רגע ורגע שהוא נושא התפלין עליו הוא מקים בנה מצות השם ותברך, וכדורא אין לנו לומר שישלס עמה המצוה מפניו כדי שאחר כך יקם יומר מן התבטח. וגדולה מזו אמרו ביבמות לט ע"א דצריך הקטן ליבס ואין ממתנים בגדול עד שיבואו מקומות השם, אף דבבבא כתיב 'והיה הכבוד', משום דכל שהווי מצוה לא משהינה, אף דאם היינו ממתניין לא היינו מבטלין על-ידיה העשה בנדים רק בגדר שב ואל תעשה; וכל-שכן כאן שאין לנו לסלק המצוה בנדים מפני שעושה אותה כדי שאחר-כך יקם מן התבטח; וזה אין לחלק בין שהיה מוכה לשהיה מועטה, וראיה לזה מפי' אברהם סצ"ד-קטן ב: ואף שפצאית אחר-כך ראהו להפך והוא בסימן תכו ס"ב בהג"ה, ועין שם בבאר הגר"א בשם תרומת-הירושן דהמחל בין ההיה וביבמות משום דהתם שפאשר לבוא ליד דהוי: ודגם על זה כבר ערער הפוסקים בתשובותיהם (והוא בתשובת עה"ג סימן י"ב ובתשובת פ"א חלק א"ה סימן ט"ז ובבבא לתשובת צ"צ סימן קכ"ו), ועוד, דשם הוא בגדר שב ואל תעשה, מה שאין כן הכא לעקר מפני העשה בנדים נראה דכלי' עלמא מודים בנה; וגם ידוע הוא דהגר"א בעצמו הנהיג למטה בקדוש הלכה ולא להקמין, וכמו שכתב במעשה-רב⁽²⁶⁾. על-כן נראה פשוט דהדין עם רבנו ה"ט"ו וכמו שכתב האלהי רבה דמאי דהיי הוי, וימחר

משנה ברורה

בהנהגתם. כתב ה"ח בסימן ח טעם לזה, מדכתיב 'והיה לך לאות על ירך וגו' למען תהיה תורת ה' בפיך כי ביד תזקה הוציאך וגו'', יורה כי עקר המצוה וקיומה תלויה בפניה שיתכן בשעת קיום המצוה⁽²⁴⁾. וכתב הפרי-מגדים דמכל מקום בדיעבד אפלו אם לא כן רק לשם מצוה בלבד יצא⁽²⁵⁾: (טו) להניח ארבע פרושות. (יז) ויש נוהגים מקמת זה לקרות הארבע פרושות לאחר הנחת תפלין⁽²⁶⁾, הינו 'קדש' ויהיה פי ובא', דשמע והיה אם שמע בלאו הכי קורין כל ישראל בשעת קריאת שמע; ובתפלין דרבנו תם יאמר כל הארבע פרושות, ומנהג יפה הוא [ארה"ח]: (יז) תחלה. (טו) דכתיב וקשרתם וגו' והדר יהיו לטטפת וגו'; (יח) ויברך. ורצה לומר קדם ההרוג וברך-לקמן: (יט) תפלין. הלמ"ד (טו) ברגש: (כ) על מצות. בפתיח תחת הני"ו שהוא לשון יחיד, ולא יאמר בחולום שהוא לשון רבים, שהרי לא נתקנה ברכה זו כי אם לתפלין של ראש בלבד, כמו שיתבאר בסימן [פן הכריעו (י) רב האחרונים, דלא פט"ו]: (כא) וטוב לומר. משום חשש ספק ברכה לבטלה⁽²⁷⁾, כמו-ש"כ בסימן רו. ולא שהוא ספק גמור, דאם-כן איך יברך מספק ברכה לבטלה ויסמך על שיאמר 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד', אלא דאנן בני אשכנז סבירא לן להלכה ברשת רבנו תם⁽²⁸⁾. רק (יח) לרונתא דמלתא להוציא עצמנו מידו כל כפופוק⁽²⁹⁾ נוהגין לומר 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד'⁽³⁰⁾. ויזהר (יט) מאד שלא לומר 'ברוך שם' רק אחר שיהיה השל-ראש על ראשו כראוי, דאם לא-כן יהיה הפסק בין הברכה להנחה, ויהיה ברכה זו לבטלה בנבוא וצריך לחזר ולברך, והעולם נכשלין בזה: ו א (כב) פגע וכו'. ודקא פגע

שער היצוין

(י) ב"ח ושל"ה: (טו) גמרא: (טז) אחרונים: (יז) אלנה רבה ואתחנן: (יח) אלהי רבה: (יט) פרי-מגדים: (כ) ואל תעשה

הלכות תפלין סימן בה

ראש תחלה, צריך (כג) להעביר על אותה המצוה ויניח של יד תחלה ואחר-כך של ראש: ז יברך
(1) [1] (כד) 'להניח' בקמץ תחת ה"א ולא בפתח ובדגש: ח ככל המצוות מברך עליהם עובר
לעשינתו (פרוש, קדם. ו"עבר את הכושי" פרושו, רץ והקדים לפניו): ל לפיכך צריך לברך על התפלה של יד
(כה) אחר הנחה על הקברת (כו) קדם קשינתם, שקשינתם זו היא עשינתו. הגה וכן בשל ראש
קדם (1) [1] שקמהדקו בראשו (טור): ט (כח) אסור להפסיק (ס) (כט) בדבור בין תפלה של יד
לתפלה של ראש, (ל) *ואם הפסיק מברך על של ראש על מצות תפלין: הגה (לא) *ולידון דנהגין
לברך שתי ברכות אף אם לא הפסיק, צריך (לב) לתזרז ולברך על של ראש 'להניח' וגם (ט) 'על מצות' (ר"ש):

י אגור בשם מהר"י
 מלין ב מנחות שם
 ובבבא רובתי בש"ס
 ל רמב"ם סיו
 מהלכות תפלין
 מ מנחות ל"ו

באר היטב

(1) להניח בקמץ. בלבד ו"ח אות נר ומקרי' דלונאנו חלקו על המחבר וס"ל לברך בפתח: **(1) שקמהדקו בראשו.** הינו ג"כ אחר הנחה על הראש וקדם הרוק, דלא כמו שנהגין העולם שמברכין קדם הנחה, ב"ח מג"א:
(D) בדבור. אפלו כלשון הקדוש, באר שבע וכה"ג וע"ת. ונהלף בספר ברכות אבןהים, ל"ד דבור אלא אפי' הניח תפלין של יד בכית או והלף להניח של ראש בכית אחר אפי' שבשעת הברכה היה דעתו בכה. צריך לברך, וכ"כ סכנה"ג, וע"ת כתב עליו רצ"ע למעשה ע"ש. ואם רמו בעיניו וקורץ באצבעותיו הו' הפסק בין תפלה של יד לתפלה של ראש, הלכ"ט ח"א סי' נו. אם הניח תפלין של יד, וכשבא להניח של ראש קדם שהגיע הקציעה בכשר אחר שהגיע לאורי הראש הפסיק בדבור, או אמרין קלוטה כמי שהנחה דמ"א, ע"ן הלכ"ט ח"ב סי' מב. מי שהניח תפלין של יד וברך ג' ברכות העליונות ולא ברך, וסח ביניהם, ומברך שמים, הלכ"ט ח"ב סימן קיט: **(ט) על מצוות.** וצריך למשמש בשל

שערי תשובה

מצוה, כ"כ מהר"ש ויטור; ובמקום לזרז חלק עליו וכתב שבכני אשכנז אם נזכר קדם ההודיה וברך להניח ובשל-ראש לא יברך כלל, ואם לא נזכר קדם כשמניח של-ראש להניח לבר ע"ש: **[1] להניח בקמץ.** עבה"ט. ומ"ש בשם הלבוש ו"ח ליתא, דאדרבה גם הם הקריעו לומר בקמץ, וכתב פן עפ"י הע"ת וברך הש"ג עליו בא"ר, וא"ר ומו' והקציעה הסימיו להכ"י לומר בקמץ וכ"כ מהר"מ ונחמה בנשגת כתי"י על ספר מצות שפורים, וכתב כי בקמץ מילשון "להניח ברכה" אתי שפיר שפרושו שהנחה נחה שם בקיים ובקביעות ע"י הקשר לא מגיד אנה משתכ"ב בפתח ונדגש לשו' ינחי' שהוא ג"כ לשון ציובה, וגם כשהוא בלשון שימה כגון "והנחתו לפני ה'" אינו אלא שימה גרידא לרנע וארעי ע"ש, והקצת מזה כתב ג"כ בא"ר ע"ש: **[1] שקמהדקו.** עבה"ט. וכתב בשלמי-דבור שצריך לזרז שלא יהא נחשו לברך על של-יד קדם הנחה בקברת הד"ל קודם קודם, ואחר ההודיה אפי"י שלא עשה הפריכות לא מקרי עובר לעשינתו.

מברך שמים, כיון דברכות אינן מעבבות מקרי שפיר סח בין תפלה לתפלה

משנה ברורה

אבל אם הניח של-ראש תחלה או שמצא השל-יד שנשטט ממקומו, אין להסיר השל-ראש, דמאי דהנה הנה, וימחר להניח של-יד על מקומו, ויש חולקין, וע"ן בבאור הלכה:
(כג) להעביר. כיון (כ) דכתיב בקרא מפרש ד"ד קודם, דמתחלה וקשרתם' ותר' ויל'טפת'³⁴, לפיכך אין משיחין על העברת המצוה, מה שאין פן לעיל בסעיף א גבי ציצית ותפלין:
ז (כד) 'להניח' בקמץ. שהוא לשון הנחה, כמו שכתוב לתניח ברכה אל ביתך", ולא בפתח שהוא לשון ציובה, כמו שכתוב "אחיכם אהד תניחו אתי" [אהרונים]: **ח (כה) אמו הנחה וכו'.** (כא) דקדם לכן לתחלה אין ראוי לברך דהוי קודם קודם, וצריך לקרב הברכה לעשיית המצוה בכל מה דאפשר:
(כו) קדם קשינתו. ויברעבד (כז) יברך אפלו אחר-כך³⁵, דמצוה שיש לה מושף זמן הוא בכלי יומא³⁶: **(כז) קדם שקמהדקו.** כי ההדוק הוא מצוות הקשינה. וצריך גס'פן לזרז שיהיה הברכה אחר שמנחים על הראש, (כג) לא כאותן שמברכין בעודם בידם, דאם-כן הוי לה קודם קודם. גם בשעת ברכה על תפלין של ראש יראה **(כד) שיהיה מקסה ראשו בשלית ולא יברך בגלוי הראש: ט (כה) אסור להפסיק.** אפלו בדבור של מצוה, (כס) כגון להשיב שלום לרבו וכל כהאי גוונא, כי גורם ברכה שאינה צריקה. שחלץ

באור הלכה

להניח השל-יד כדי שיקדם כל זמן שבין עיניו יהיו שמים, ודי כנה: * **ואם הפסיק.** פשוט דבין אם התפסק היה על-ידו דבור או על-ידו הפסח הדעת בלבה, וכל-שכן הוא, ע"ן במגן אברהם סימן ח סעיף קטן יד. ועוד התפסק דעל-ידו דבור הוא אפלו על-ידו מכה אחת⁴¹, ממה שכתב הרא"ש בהלכות קטנות דאם ענה אמן ביניהם על איזו ברכה ששמע שצריך לתזרז ולברך, וע"ן בחיי-אדם בכלל ה שמתפסק על הפסק מכה אחת או שמים בין הברכה לעשיית אותה דבר אם הוי הפסק: ונחמה שלא שם לבו לדברי הרא"ש אלו. כתב הבאר היטב: אם הניח תפלין של יד, וכשבא להניח של ראש קדם שהגיע הקציעה בכשר אחר שהגיע לאורי הראש הפסיק בדבור, אי אמרין קלוטה כמי שהנחה דמ"א לע"ן זה⁴², ע"ן בהלכות קטנות ח"ב סימן מב. וע"ן בארצות-החיים שהשיג עליו בדיאה ברורה, דכל שלא הדק לא נגמר המצוה, וכן כתב בספר עקרי-דינים בשם תפלה לזרז. עוד כתב בבאר היטב בשם הלכות קטנות: מי שהניח תפלין של יד וברך ג' ברכות העליונות ולא ברך, וסח ביניהם, מברך שמים, כיון דברכות אינן מעבבות מקרי שפיר סח בין תפלה לתפלה ומברך שמים. והשיג על זה גס'פן הארצות-החיים, דהא אם לבש טלית-קטן ולא ברך ואחר-כך לבש השלית-גדול, יכול לברך ברכה אחת על שניהם, כמו שכתב בשלמון-צרוף [סימן ח סעיף ין, והוא הדין כנה חזון ברכת 'להניח' גם אשלי-יד הקודמת ואין צריך לברך רק ברכה אחת להמחבר, ע"ן שם * **ולידון דנהגין וכו'.** ע"ן במשנה ברורה סעיף-קטן לב לע"ן משמש. ונדע דהגאון ר' עקיבא איג' מסיק בחדושי דספח וברך תחלה על של-ראש על מצות: ואחר-כך ומשמש בשל-יד ויחוק הקשר וברך 'להניח', ובהו יצא ז"י שיטת רש"י ורבונו תם, ע"ן שם:

ואפלו לאותן המניחין (כו) תפלין בחל המועד בלי ברכה, או המניחין תפלין דרבננו תם אחר שחלץ תפלין דרש"י, או (כז) שחלץ תפלין על-מנת להחזירן, דהרמ"א בסעיף יב פסק דאין צריך לתזרז ולברך כשמניחין אחר-כך, אפלו הכי עברה הכי להסיים בניהן, דלכתחלה בעיני שיהיו סומכין ותכופין זה לזה, דכתיב "והנהיף לה לאות על זרז ולזכרון בין עיניך". שיהא הנהיף אחת לשתיקה: **(כט) בדבור.** ואפלו (כח) כלשון-הקדוש; ולכתחלה אסור (כט) אפלו להפסיק בשתיקה אם שוהה הרבה שלא לצורך, אפלו (ל) לא הסיח דעתו; ואפלו (לא) לרמו בעיניו ולקורץ באצבעותיו בין התפלין של יד ובין התפלין של ראש גס'פן יש לזרז לכתחלה³⁷. אם הניח תפלין של יד בכית זה ותפלין של ראש בכית אחר וזהו דעתו לזה, ע"ן לעיל בסימן ח סעיף יג ומשנה ברורה שם לע"ן טלית³⁸, (לג) והוא הדין לענינגנו: **(ל) ואם הפסיק.** אפלו (לג) בשוגג: **(לא) ולידון דנהגין וכו'.** כי השעם שאנו מברכין שתי ברכות על תפלין ולא די בברכת 'להניח' לבד הוא, שאנו סוברין דעקר תקון הברכות אלו כף היתיה: בתחלת הנחתם הקנו לברך 'להניח' וקאי נמי על של-ראש, וכשמניח של-ראש ומקדקו מברך נמי 'על מצוות', שזו היא גמר המצוה³⁹, הלכך ממילא אם סח והסיח דעתו צריך לתזרז ולברך גם 'להניח' על השל-ראש⁴⁰ [ורא"ש]: **(לב) לתזרז ולברך.** ונכון (לד) שימשמש אז בשל-יד להזיזו ממקומו ויחוק הקשר, ובהו תתזרז בברכת 'להניח' גם על השל-יד ודומה כאלו הניח עתה השל-יד והשל-ראש תכופים זה לזה; (לה) ואם ברך בלא משמוש,

שער הציצית

(כ) מגן-אברהם: (כא) מגן-אברהם: (כב) פרי"מגדים: (כג) ב"ח מגן-אברהם: (כד) פרי"מגדים: (כה) רמב"ם: (כו) מגן-אברהם: (כז) ארצות-החיים: (כח) באר-שבע ופשוט: (כט) פרי"מגדים: (ל) דבבבא רובתי הוציא עקמא אפלו בדריבנד חזון ומברך: (לא) ארצות-החיים בשם הלכות קטנות: (לב) אליה רבה וארצות-החיים: (לג) מצות: (לד) מגן-אברהם, וע"ן בארצות-החיים שהצריך ויחוק שיטת הדין: (לה) פרי"מגדים וארצות-החיים:

הלכות תפילין סימן כה

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק נג]

כיון דקתיב בקרא מפ'ש ד' קודם, דמתחלה 'אקש'תם' וקודם
ולט'טפת'⁽³⁴⁾.

(34) מה שנקט 'מפורש', יתבאר על פי דברי הפמ"ג (משנ"ב ס"ק ה) שכתב שאף על פי שגם דין 'אין מעבירין על המצוות' הוא מדאורייתא, מ"מ כיון שהדין להקדים את התפילין של יד מפורש בפסוק, אין משגיחים על העברת המצוה.

[משנ"ב ס"ק נו]

ובדיעבד יכרך אפלו אחר-כך⁽³⁵⁾, דמקצה שיש לה מ'שך זמן הוא
ככ' יומא⁽³⁶⁾.

(35) ולכתחילה, כתב לקמן (סי' כו ס"ק ג) שיברך עליהם קודם שיניח את של ראש.

(36) ולענין הלוש תפילין קודם שיאור היום, כתב השו"ע לקמן (סי' ל ס"ג) שכשיגיע זמנו, ימשמש בהן ויברך עליהן. וכן כתב המשנ"ב להלן (ס"ק לב) לגבי מי שהפסיק בדיבור בין הנחת תפילין של יד להנחת תפילין של ראש, שלדעת הרמ"א שצריך לברך על הנחת השל ראש שתי ברכות, נכון למשמש אז בשל יד כדי שתחשב ברכת 'להניח' גם על השל יד. וכן כתב השו"ע לעיל (סי' ח ס"י) לענין הלוש ציצית בעוד שאין ידיו נקיות, שכשיטול ידיו ימשמש בה ויברך עליה. ולכאורה הוא הדין כאן, שאם אינו מברך על התפילין מיד, יש למשמש בהן קודם שיברך עליהן.

[משנ"ב ס"ק נט]

גם-כן יש לנהר לכתחלה⁽³⁷⁾ וכו', עין לעיל בסימן ח סעיף יג
ומשנה ברורה שם לענין טלית⁽³⁸⁾.

(37) ולענין נישוק התפילין שכתב השו"ע לקמן (סי' כח ס"ג) שמנהג החכמים לנשק את התפילין בשעת הנחתן, כתב הנימוקי אור"ח (שם ס"ק ב) שכיון שהוא מצוה אין זה הפסק. ובשו"ת אגרות משה (אור"ח ח"ד סי' י) כתב, שאף על פי שהנישוק אינו חלק ממצות הנחת תפילין, מ"מ מסתבר שרשאי לנשקן מפני שאין בזה שיהיו כלל ואינה נחשבת להפסק, וראה מה שכתבנו לעיל (סי' כד ס"ק ד) לגבי נישוק הציצית.

ולענין הכיסוי שנהגו לשים על התפילין של יד, כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סי' ה) שראוי להניחו רק לאחר שיניח תפילין של ראש, ובדיעבד אם הניחו לאחר התפילין של יד קודם הנחת השל ראש

אינו הפסק. ולגבי לבישת שרוול החולצה על התפילין של יד, כתב העובר אורח (ס"א) שהוא הפסק גדול שלא לערוך.

(38) שם (ס"ק לג) כתב בשם האחרונים, שאף על פי שהליכה לא נחשבת הפסק, מ"מ חייב לברך מחמת שינוי מקום, ואין מועיל מה שהיתה דעתו עליו. אך בשם החיי אדם כתב (שם ס"ק לד), שיש לחשוש לדעת הסוברים שאף שינוי מקום לא נחשב הפסק, ולכן יש להחמיר שלא לברך, ולהלן (ס"ק מז) כתב שכן היא הסכמת הפוסקים.

[משנ"ב ס"ק לא]

שזו היא גמר המצוה⁽³⁹⁾ וכו', צריך לנהר ולכרך גם 'להניח' על
השל-ראש⁽⁴⁰⁾.

(39) ולענין מי ששכח לברך בשעת הנחת התפילין, שהדין הוא שיברך כל זמן שעדיין הן מונחות עליו, כתב לקמן (סי' כו ס"ק ג) שאם בירך תחילה על של ראש ואחר כך על של יד, אינו חוזר ומברך.

(40) ואם טעה וברך על תפילין של ראש 'להניח תפילין', דעת הגרש"ז אויערבך (הליכות שלמה תפלה פ"ד סי"ח) שאינו נחשב כסח בין תפילה לתפילה ואינו חוזר ומברך ברכת 'להניח', וטעמו משום שאין לומר שברכת 'להניח' תחשב הפסק ויצטרך לשוב ולברך אותה ברכה עצמה.

[ביה"ל ד"ה ואם הפסיק]

ישעור הפסק דעל-ידי דבור הוא אפלו על-ידי תכה אחת⁽⁴¹⁾ וכו', אי אמרינן
קלוטה כמי שהנחה דקנא לענין זה⁽⁴²⁾.

(41) ואף על פי שבספירת העומר כתב במשנ"ב לקמן (סי' תפט ס"ק לב) שאם טעה במנין הימים והוא תוך כדי דיבור לברכה, אינו חוזר ומברך, כיון שאין זה נחשב כהפסק בין הברכה לספירה, ביאר הגרש"ז אויערבך (שו"ת מנחת שלמה ח"א סי' יח אות ב) שאינו דומה הפסק בברכת התפילין להפסק בברכת ספירת העומר, שאף על פי שטעה בספירה, מ"מ עדיין עסוק הוא בענין הספירה ולא הסיח דעתו ממנה.

(42) ובטעם הדבר שלא דן להחשיבו כמונה מדין 'לבד', ביאר הישועת דוד (אור"ח סי' לח) ש'לבד' מחשיבו כמונה באוויר במקום שבו הוא נמצא כעת, ואין זה מועיל להחשיבו כמונה על הראש, אבל מדין 'קלוטה כמי שהונחה' אפשר לדונו כמונה על הראש.

הלכות תפלין סימן כה

לד באר הגולה

ג מרדכי פסח ס"ח
 ס הרא"ש והשולחן
 ע רש"י סוף סי' ג
 דסקה ורי"ח זכ"ו
 וכתובות
 פ סו"ט בשם הרא"ש
 צ תשובת הר"י
 גי'קטלא

י (לג) יאם סח (י) לערף תפלין (לד) אינו חוזר ומקבר. *אם שמע קדיש או קרשה בין תפלה של יד לתפלה של ראש (לה) לא נפסיק (לו) לענות (יא) [וא] עמקה, "אלא (לו) שותק וְשומע ומכונן למה שאומרים: יא אחר שקשר של יד על הדרוע יניח של ראש (לח) קדם שיכרך (יג) [וכן] הרצועה סביב הדרוע. יגיש מי שאומר (לט) שאסור להוציא תפלה של ראש (יג) מהתיק עד שתהא תפלה של יד (מ) מונחת: הגה וְאף אם שניהם לפניו חוץ לתיק, (מא) לא יתקן לפתח התפלה של ראש עד אחר הנחה של יד (מהר"א ומהר"י בן חביב). יש מי שקטב להניח של יד מישב ושל ראש מצמד

שערי תשובה

ועין ב"ח ושו"ת בית יעקב כ"ט פח והבאתיו לעיל סי' ח ע"ש: [יא] עמקה. עין בה"ט. ובכנים מאירות ח"א סי' ט דעתו שפיר לענות אטן אחר ברית חברו על התפלין לכתחלה. אע"ג דלקדיש וקדיש לא יפסיק מי"מ אטן הוא קבלת דברים שאמין בה' שענין להניח תפלין לא הו' הפסק: וכיון של"ת אף לקדיש וקדיש פוסק לו לסמוך עליו לענו ענות אטן ע"ש. ומ"ש בשם דרכי יצחק לענון להפסיק בענות קדיש וקדיש ואטן בין תשי"י לשי"ד בתפלין של ר"ת כ"כ בבכור-שור בסוף דף חו ע"ב ע"ש: [כג] הרצועה. עין בב"ח בשם הרא"י וז"ל וכ"כ הרמב"ם בתשובה ח"ב סי' תרכ"ג, וכתב בב"י שכן הסתגה בכל מקום. וכתב בספר מי"מ: אמנם נראה שאם אחר שברך שמע קדיש או קדיש, ואם לא יכרך הנה לו פנאי להניח של ראש ולענות. דגש לעשות כן ודו"ק ט"י לטעמו הכי וכן נהגתי ע"כ: [ג] מהתיק. עין בב"ח וצ"ל לקמן סימן כח מ"ש בשם המג"א. וכתב בב"י בשם תשובות פת"י מולכו: מי ששכח ולקש ש"ד קדם ש"י אין צריך להסירה כיון דנצא ג"ו מצותה, והוכיח כן מבי"י סי' כו ע"ש, וכ"כ בשאלת יעקב סי' קכה, וזה דלא כפ"ל בהלכות קטנות סי' נג. ומ"מ גם הוא קטב שאם לקש ש"ד מפני שלא היה לו ש"י ואח"כ נודפן לו ש"י א"צ להקטר ש"ד קדם הנחת ש"י ע"ש. ועין ב"ש למי"מ צבור בשם מהר"י ששכתב: מורו ז"ל הנה נזהר שלא להוציא תשיר מן היד עד שיעיר ויבטור תשי"י סביב הדרוע בקברת במקום הקשר, ואח"כ לא הנה חושש מלהוציא תשיר אף שעדן לא הקיף בדרוע עצמו. וכפי השעם שקטב המ"ח אפשר דאף ע"י אחר אין להוציא ש"ד עד שיעיר של יד ע"ש. ועין בתשובת השב"ץ ח"ג סי' כו שהבאתי לקמן סי' מ ע"ש:

באר הלכה

* אם שמע קדיש וכו'. עין במשנה ברורה בסעיף קטן לו דאם פסק ונעה חוזר ומקבר. ועין בסו"ט אדם שקטב בפשיטות לדידן צריך לברך שמים על השל-ראש, ולהמחבר לא יכרך כי אם על מצות: ובארצות-התימים הכריע דבנה אפילו לדידן דנהגין דרבנו תם לא יכרך כי אם ברכה אחת והוא על מצות, עין שם מלחא בטעמא⁴⁴. כתב הבאר היטב: נראה לי אם חזרו מכוון להוציא תפלין וגם מכוון לצאת, דרשאי לענות קדיש או קדיש: ואינו נראה, דהלא יוצא בקברת חזרו אינו עדיף מאם מקבר לעצמו, ובקברת עצמו אם פסק אפילו לאמן יהא שמה רבא חזר ומקבר ואינו יוצא בקברת ראשונה, ואם-כן הוא גורם ברכה שאנה צריכה, ועין פאליה רבה שמוכת כדברינו, ועין בסימן קסו סעיף ו, במגן אברהם סעיף קטן יט ובט"ו סעיף קטן ח שם באמצע דבור: ועוד תמהה פסק הרוקח, ע"ש, ואפילו הרוקח גופא מודה בענין תפלין, כמו שקטב הפרימקדים שם. מכל זה נראה דאפילו בדבר יד להחמיר בזה ולחזרו ולקבר, ואפילו אם חזרו הניח כבר התפלין שלו כשעה שהוא מפסיק: ועל-כ"ל פנים לכתחלה כודאי אסור להפסיק בזה כיון

באר היטב

יד קשומר שנית להניח, ט"ו: (י) לערף תפלין. ולכתחלה אסור, מיהו אי לא סגי בלא"ה מטר להטיח, מ"א: (יא) עמקה. ואפי' לענות אמן על ברכת תפלין שברך אחר לעצמו אסור, דבר-שמואל סימן קמב; ואם פסק ונעה, מהלכת בין הפוסקים אם חוזר ומקבר, וט"ו פסק דא"צ לחזרו ולקבר וכ"כ דבר-שמואל שם, ועין בתשובת פנים מאירות חלק א"ח סימן נט. וכתב מה"מ ומ"מ משמע דהפניח בח"ה בלא ברכה רשאית לענות, דליכא אסור אלא משום שאגום ברכה, והכא אין כאן ברכה ע"ש: לפי"ז מטר לענות קדיש וקדיש ואמן בין תפלה לתפלה בתפלין דר"ת הואיל ואין מקבצין עליהם, וכ"כ בקריא בתשובת דרכי יצחק חלק א"ח סי' נט. גם נ"ל אם חזרו מקבר על התפלין והוא מכוון לצאת בקברת חברו וגם חברו מכוון להוציא, דרשאי לענות קדיש וקדיש וק"ל אכל שיחת הליו לעולם אסור, וכ"כ בדרכי יצחק שם, ועין בע"ת ס"ק ב, ועין סימן ל"א ס"ק ג מ"ש: (יג) הרצועה. ובכונות איתא שהאר"י ז"ל כרך קדם שהניח של ראש, וע"ל סי' כו ס"ק טו ע"ש: (יג) מהתיק. וניחם בתיק באפן שא"א לשל-ראש שיקבא קדם, ט"ו. הכנה"ג קטב בשם רבו דאין קפידא אלא קשהמניח עצמו מוציאה מן התיק קדם שיעיר שלי"ד, אבל אדם אחר בעוד שחברו מניח תפלה של יד מוציאה ומתיר לו תפלין של ראש אין קפידא ע"ש. ועין בספר משנת-חסידים דף נו ובע"ת:

משנה ברורה

ימשמש אחר הברכה, ועין בבאר הלכה מה שקטבנו בשם הגאון ר' עקיבא איגר בזה: י (לג) אם סח. ואפלו (לו) אם סח בין ברכת 'להניח' ובין הנחת התפלין של יד גם-כן דינא הכי: (לד) אינו וכו'. אבל לכתחלה אסור להסיח בין ברכת 'להניח' עד אחר הנחה של ראש (לו) אפלו בדברים שהן לערף תפלין, אם לא היכא שא אפשר בענין אחר. (לז) אף בחל המועד שאין מקבצין אפשר דיש להקל לכתחלה בדברים שהם לערף תפלין: (לה) לא נפסיק. ואפלו לענות אמן על ברכה זו גופא, כגון לענות אמן על ברכת תפלין שמקבר אחר, אסור, אם לא שקברו מכוון להוציא בברכה זו [תשובת ד"ש והגרע"א בחידושו דלא כפנים מאירות, ע"ש]: (לו) לענות עמקה. ואם פסק ונעה אמן יהא שמה רבא או קדיש או ברכו (לט) או שענה אמן על איהו ברכה ששמע, (מ) חוזר

ומקבר⁴⁵, ועין בבאר הלכה. ובחל המועד, או המניח תפלין דרבנו תם וכיוצא, שמניח בלי ברכה, (מא) יש להקל ולהפסיק לענין אמן יהא שמה רבא וקדיש וברכו ואמן, אף (מג) אחר-כך וז"ו השלי"ד ממקומו קדם שיעיר השל-ראש כדי שיהיה הוניה אחת לשיניה: (לז) שותק וְשומע. דהשתיהק בענינה (מג) לענון לצאת ידי חובה⁴⁴, אבל לא שיתחשב בהפסקה: יא (לח) קדם שיכרך. השעם, (מד) כיון שברכת 'להניח' חוזרת גם על של ראש, כנ"ל בסעיף-קטן לא, וכל-שכן להמחבר לעיל בסעיף ה דסבירא לה דאינו מקבר אלא אחת, על-כן ימעט ההפסק בכל מה שייכל, ותקריכה סביב הדרוע אינה מעקר הדין⁴⁶, על-כן טוב לאחור אותה עד שיעיר של-ראש. ובספר פננות האר"י ז"ל כתוב שהיה נוהג לכתב השבעה כריכות סביב ודועו תחלה ואכל (מה) לא הג' כריכות שעל האצבע, מפני שהוא סובר כיון דלכתחלה גם הכריכות הוא מצוה לפיקח אין זה הפסק, (מו) וכן הפנהג בכל מקום. ועין בתשובת משכנות-יעקב סימן כח, דעתו גם-כן כמנהגנו לכתב קדם על הדרוע לחזק, דבלאו הכי לא מתקיים ואינו נקרא קשירה, עין שם. כתב בספר מאמר מרדכי: אם שמע קדיש וקדיש אחר שברך על שלי"ד, ואם יכרך לא יהיה לו פנאי להניח של-ראש ולענות, יניח של-ראש קדם הכריכות (מו) אם יכול להקב במקצת שלא ימיש התפלה של יד ממקומו: (לט) שאסור וכו'. הנינו (מח) אפלו אם ירצה להוציא השל-ראש והשלי"ד שניהם בשונה מן התיק, דבזה אין מעביר על המצות, אפלו הכי יש לזה, כי יש בזה טעם על-פי הקבלה, כמו שקטב בכתי"א⁴⁷: וכל-שכן להניח השלי"ד מידו ולהתעסק בהוצאת השל-ראש, מדינא אסור: (מ) מונחת. רוצה לומר, שתהיה מהדקת יפה על הדרוע, ואז מטר (מט) אפלו קדם שעשה השבעה כריכות. ואם אחר יכול להוציא ולתקן של-ראש בעוד שחברו מניח שלי"ד, הפרימקדים מחמיר וארצות-התיים מקל, עין שם: (מא) לא יתקן. רוצה לומר (ג) אפלו אם בעת תקון השל-ראש לא יניח השלי"ד גם-כן מידו, אפלו הכי (נא) כשמניח אחר-כך השל-ראש להניח השלי"ד הו' כמעביר על

שער הציוד

(לו) פרימקדים: (לז) מגן אברהם: (לח) פרימקדים וארצות-התיים: (לט) הרא"ש בהלכות קטנות: (מ) לבוש ונחלת-צבי ומגן אברהם ואלהיה רבה ותה"אדם ודרוך-התיים, דלא בט"ו: (מא) מגן אברהם ודרוך-התיים וארצות-התיים ועוד תרהב אחרונים ע"ש, דלא פאליה רבה: (מב) ארצות-התיים: (מג) ט"ו: (מד) ט"ו בשם הרא"ש: (מה) פרימקדים: (מו) פרימקדים: (מז) ארצות-התיים: (מח) ארצות-התיים: (מט) אחרונים: (נ) פרימקדים: (נא) מגן אברהם: